

2. Академічний словник української мови: в 11 т. Т. 10/редкол.: І. К. Білодід (гол.); А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк (ред. тому). Київ: Наук. думка, 1979. С. 552.

3. Галяшина Е. И., Молоков Э. П., Смотров С. А., Шашкин С. Б. Теория и практика судебной экспертизы. Санкт-Петербург: Питер, 2003. С. 426-427.

Юрчишин В.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінальної юстиції
Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Чернівці, Україна*

Савченко В.А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальної юстиції
Івано-Франківського юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЗАЛУЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ЕКСПЕРТА ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ФРН

В умовах набуття злочинною діяльністю нових та особливо небезпечних форм, з одного боку, та реформування органів кримінальної юстиції, адаптації законодавства України до європейського – з другого, актуальним є питання забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою, орієнтованою на використання останніх досягнень науки і техніки судовою експертизою. В умовах сьогодення судова експертиза стає все більше затребуваною під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, судового розгляду справ у інших видах судочинства. Слід сказати, що країнами Європейського співтовариства розроблено План дій для реалізації заходів (цілей),

пов'язаних із побудовою єдиної судово-експертної науки (forensic science) в ЄС до 2020 р. Його положення слід урахувати при розробленні стратегій реформування та розвитку судової експертизи в Україні [1, с. 5].

Цікавими в цьому контексті є сама процедура залучення експерта у кримінальному провадженні іноземних країн із багатими правовими традиціями, процесуальний статус експерта, обсяг його повноважень. Чільне місце серед них займає Федеративна Республіка Німеччина, КПК якої прийнятий ще у 1898 році та з відповідними змінами і доповненнями діє і досі.

Основним органом, який провадить розслідування кримінально караних діянь у ФРН, є прокуратура, яка вважається «володаркою» розслідування. Власне, кримінальне переслідування і є її основним завданням. Досудове розслідування відбувається у формі дізнання, слідчі та розшукові дії здійснюються також і співробітниками поліції та інших правоохоронних органів за дорученням прокурора, частина з яких наділяється певними повноваженнями прокурора.

Важливим способом отримання доказової інформації у кримінальному провадженні є використання під час досудового розслідування та в суді спеціальних знань, для чого залучаються фахівці з різних галузей знань.

Насамперед варто сказати про те, що у країнах Європейського Союзу на сьогодні закріплені дві основні організаційні форми судової експертизи. Перша – орієнтація на спеціальні (зокрема й експертні) установи, друга – орієнтація на конкретних фахівців, внесених у списки судових експертів або тих, що отримали ліцензію на право проведення судової експертизи. Разом із тим залишаються окремі проблемні і негативні сторони вирішення організаційно-процесуальних питань судової експертизи за допомогою створення спеціалізованих судово-експертних установ, серед яких посилення чинника адміністрування у сфері судово-експертної діяльності, питання відомчої приналежності цих установ, а також – характер їхньої централізації і децентралізації. Чимало питань, пов'язаних із призначенням та проведенням різного роду експертиз, залишаються також відкритими [2, с. 131; 3, с. 207].

Слід зауважити, що у кримінальному процесі ФРН (а також в Голландії, Австрії, Швейцарії) експерт не вважається суб'єктом провадження, а, як і свідок, розглядається як «засіб доказування». Це пояснюється тим, що його висновок буде оцінювати суд за своїм

внутрішнім переконанням без урахування суб'єктивної думки самого експерта. На експерта також розповсюджується дія норм глави 6 КПК ФРН, яка стосується участі у кримінальному процесі свідків.

Згідно § 73 КПК ФРН вибір експертів, які залучаються у справі, та визначення їх кількості проводиться суддею [4, с. 102]. Однак у стадії досудового розслідування ця норма фактично не діє, оскільки прокурор *ex officio* повинен здійснити всебічне та повне дізнання, то і не може бути обмежений у використанні спеціальних знань, якими він сам не володіє. Тому законом у § 161a КПК таке правило закріплене і за ним. Більше того, як відмічає німецький правник Егон Мюллер, практика визначила «пріоритет» § 161a абсолютно: право прокуратури обирати експерта є реальністю і експерт призначається нею у 43 % усіх проваджень [5]. Однак, оскільки досудове розслідування нібито має лише підготовчий характер, то в Директивах до кримінального судочинства та порядку відшкодування грошових штрафів від 1.01.1977 року прокуратурі рекомендується проявляти стриманість та залучати експертів лише в тому випадку, «якщо висновок експерта є необхідним для повного з'ясування фактів».

Відповідно до п. 2 статті 72 Директив експерту слід дати чітко визначене доручення і, якщо можливо, задати певні питання. Вирішальні аспекти можуть бути обговорені з експертом заздалегідь усно, якщо це не звичайний звіт. Прокурор повинен узгодити термін із експертом, коли буде складено висновок експерта [6, с. 1908].

Питання права не можуть бути предметом висновку експерта, однак в окремих випадках дозволяється і це, зокрема, як вказує проф. Отфрід Ранфт, при використанні норм іноземного права, коли йдеться про «дуже спірні основні правові проблеми або про нові лінії розвитку права» [7, с. 216].

Відповідно до кримінального процесуального законодавства ФРН особа, яка призначена в якості експерта, зобов'язана прийняти призначення, якщо вона вправі давати висновки необхідного виду або по роду своєї діяльності офіційно займається наукою, мистецтвом чи ремеслом, пізнання в яких необхідні для підготовки висновку.

Для підготовки висновку експерту на його вимогу можуть бути надані додаткові відомості, отримані шляхом допиту свідків або обвинувачених. З цією метою йому може бути дозволено ознайомитися з

матеріалами провадження, бути присутнім при допиті свідків або обвинувачених та задавати їм питання.

Як ми бачимо, прокурор у стадії досудового розслідування у ФРН володіє всіма необхідними повноваженнями для вибору експерта та призначення експертизи. У стадії судового розгляду така прерогатива належить судді. Проте цього не можна сказати про сторону захисту, яка майже не впливає на вибір експерта та формулювання питань для вирішення. Звісно, захисник чи обвинувачений можуть заявляти відповідні клопотання, однак як на них реагувати, вирішує прокурор.

На цю проблему вказують і німецькі правники. Наприклад, проф. Білке стверджує про «особливо грубе порушення принципу рівності сторін» і вважає ситуацію «безвідповідальною». Оскільки вибір експерта є ключовим рішенням у кримінальному провадженні, як наголошує Егон Мюллер, описана компетенція прокурора у попередньому слідстві є більш ніж проблематичною. Обвинувачений повинен регулярно розраховувати, що на головному засіданні він зіткнеться з експертом, на призначення якого він не впливає, і вибір якого прокурором не дає підстав для відмови. Тому перед призначенням експерта він пропонує заслухати захисника та взяти до уваги його заперечення. Це стосується як особи експерта, так і питань, на які потрібно дати відповіді у висновку. Також варто розглянути – як альтернативу – залучити також суддю, хоча б тоді, коли державний обвинувач та захисник не досягнуть згоди щодо обрання експерта.

Не виявляється дієвим і можливість оскарження питань, пов'язаних із призначенням експертизи та залученням експерта. Сторона захисту, як показує статистика, подає скарги лише у 7 % випадків [5].

Важливе значення у кримінальному судочинстві ФРН відіграє допит експерта в суді. Насамперед, це стосується того, що висновок експерта не містить у собі чіткого обґрунтування самого висновку. Багато чого будується на досвіді та авторитеті самого експерта, що, однак при певних обставинах не позбавляє його можливості бути упередженим. Допит експерта при проведенні судово-психіатричних або судово-медичних експертиз у зв'язку з цим є обов'язковим: доказового значення набуває лише висновок експерта у сукупності з його подальшим допитом, в інакшому випадку він до уваги не береться [3, с. 209]. Винятки становлять лише дослідження, які пов'язані з точними розрахунками, що не піддаються сумнівам. Іншими словами, висновкам таких експертів особливої довіри немає.

Література:

1. Сімакова-Єфремян Е. Б. Теоретико-правові та методологічні засади комплексних судово-експертних досліджень : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Нац. юрид. ун-тет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 503 с.
2. Гузела М., Канцір В. Зарубіжний досвід організації судово-експертної діяльності в процесі здійснення кримінального переслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2018. Вип. 5. № 906 (20). С. 129–135.
3. Коропецька С. О., Савченко В. А. Актуальні питання проведення судових експертиз у вітчизняному кримінальному процесі та зарубіжній практиці. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 205–210.
4. Савченко В. А., Соловій Я. І., Фелик В. І., Юрчишин В. Д. Основи кримінального процесу Федеративної Республіки Німеччина. Харків : Право, 2017. 372 с.
5. Egon Müller. Über Probleme des Sachverständigenbeweises im staatsanwaltschaftlichen Ermittlungsverfahren. *Verfahrensrecht am Ausgang des 20. Jahrhunderts, Festschrift für Gerhard Lüke zum 70. Geburtstag*. 1997. S. 493–502. URL: <http://archiv.jura.uni-saarland.de/projekte/Bibliothek/text.php?id=280>.
6. Meyer-Goßner L. Strafprozeßordnung. GVG, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. 48 neu bearbeitete Aufl.- München: C.H. Beck, 2005. 2095 s.
7. Ranft O. Strafprozeßrecht. Systematische Lehrdarstellung für Studium und Praxis. 3., neu bearbeitete Auflage, R. Boorberg Verlag, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, 2005. 761 s.